

НОВИ ТЕХНОЛОГИИ, НОВИ КОМУНИКАЦИОННИ ВЪЗМОЖНОСТИ

Татяна Шопова

Комуникацията е органично вплетена в културата. В отделни части на комуникацията промените в културата, въздействани от политиката, икономиката, правото и т.н., веднага се отразяват на комуникацията, както и обратно, измененията в системата на масовата комуникация не могат да не повлияят и на различните сфери на културни дейности на хората. Ако не разбираме това взаимодействие, ако при обсъждането на едното явление не се обърне внимание на другото, не ще разберем двете явления.

Самото историческо развитие на масовата комуникация показва взаимодействието между културата и комуникацията, тяхното взаимно влияние и взаимно изменение. Всяка от участващите в този процес страни, действайки /т.е. като осъществява въздействие или като приема въздействие/, причинява изменения както в другата страна, така и в себе си. Едно действие в един момент е следствие, а в друг, или от друга гледна точка - причина. Това превръщане е спецификата на взаимодействието между културата и комуникацията.

Едни или други обстоятелства, свързани с разгръщането на различните процеси в икономиката, политиката и други сфери на културата, предизвикват съответни промени в комуникацията. И обратно. Например радиото се развиваше в един бавен и отчасти естествен ритъм до Втората световна война. Когато войските се разположиха във всички краища на света, радиовръзките придобиха неимоверно голямо значение. Радиото стана световно явление.

От друга страна, когато една система за комуникация се разгръща по свои собствени закони, това винаги намира отражение и в културата. Пример за това е развитието на масовите комуникации и по-специално на телевизията, която стана вместилище на целия културен живот на обществото.

Икономическото развитие е едно от всеобщите условия за развитието на телевизията, на свой ред превръщането на телевизията в една социокултурна среда променя съществено икономическата форма и стойност на разпространение и усвояване на културните ценности. Контактът с тях става по-евтин, а достъпът до културните ценности се разширява и улеснява. Възникват нови форми на културен живот, въздействащи на масовата аудитория.

Културата и комуникацията са органично сплетени, но те не съвпадат абсолютно, а се различават като две свързани в едно цяло автономни системи. Те изпъкват като самостоятелни системи, за които важи това, което е присъщо за всяка вътрешно интегрирана система, а именно, че един от най-важните "детерминатори" на функционирането в хода на която и да е система лежи в самата система. В този смисъл всяка вътрешно интегрирана система е едно

автономно саморегулиращо се, самонасочващо се или - "уравновесено" единство"¹.

Взаимодействието между културата и комуникацията до голяма степен се определя и от вътрешнокултурните процеси, които се осъществяват в системата на културата, от взаимните връзки между основните области на културата - религия, философия, наука, политика, образование, техника и технология. Трябва да се отбележи функционалната обвързаност между отделните компоненти на културния процес, обединени от стремежа за целенасочено въздействие върху съществуващото с цел задоволяване на материалните и духовни нужди и интереси на хората.

Социалната динамика на културата се разгръща и чрез средствата за комуникация. Затова с право много изследователи, сочейки присъствието на средствата за масова комуникация в културното развитие, говорят за тях като за ново битие на културата, нови форми на културния живот. Самата култура според Юрген Хабермас е "комуникативно действие", нова форма на органична солидарност между хората. Посредством комуникативния консенсус културата започва да заема едно все по-централно място в жизнения свят на хората. По този въпрос известни са и изследванията на българския автор Елит Николов.

Днес глобалната организация на електрониката и новите технологии отредиха на комуникационните системи доминираща роля в социокултурната динамика на планетата. Информационното общество стана реалност. Като господстващ тип общуване за това общество може да се определи "информационната кооперация", осъществявана посредством информационно-компютърните технологии.

Видим е огромният информационен поток, в който е потопено съвременното общество. Ако отправим поглед към издаваните книги, ще установим, че техният брой непрекъснато нараства. Ако до началото на XX век са издадени книги с общ тираж 7 000 милиарда, то сега такъв тираж се отпечатва само за една година. Огромен е и броят на издаваните периодични издания, вестници, списания, средства за масова информация, видеоносители, средства за звукозапис и пр. Информацията се превърна в един от основните стратегически ресурси на обществото. Както отбелязва Алвин Тофлър, създаването и разпространението на информацията се превръща в основна дейност и източник на власт за човечеството. Днес все повече изследователи са на мнение, че в XXI век бъдещето на всяка страна ще зависи от избора – да използва или игнорира възможностите, предоставяни от века на информацията.

Информационното общество се счита за нов стадий на развитие на обществото, в което основен предмет на голяма част от хората е информацията и знанието, а оръдие на труда – информационната технология. Едно от най-разпространените определения на информационното общество е следното: информационно се нарича обществото, в което с обработката на информацията са заети повече хора, отколкото с обработката на суровини. Счита се, че $\frac{3}{4}$ от населението на Земята в близко бъдеще ще бъде заето в областта на информацията. Има изчисления, според които информационната индустрия в Европа в най-скоро време ще надмине автомобилната индустрия: тогава в Европа ще работят около 60 млн. души в сферата на комуникационната индустрия /медии, телекомуникации, компютърни технологии/. Развитието на новите електронни средства, компютрите и телематиката започват да определят

¹ Сорокин Питирим. Форми и проблеми на културната интеграция и методи за нейното изучаване. "Идеи в културологията", т. 2, С., 1993, с. 557.

в голяма степен облика на културните процеси, развитието на такива сфери на обществената дейност като труд, управление, наука, образование, здравеопазване, обществено обслужване, търговия, политика, бит, свободно време и т.н. Използването на компютърната и телекомуникационна техника е основа за коренна промяна в цялостния живот на съвременното общество.

Според Абрахам Мол ние преживяваме модата на комуникацията, която върви успоредно с изумителното разширяване на поддържащите я технически системи. Какви са последствията на комуникативното нашествие в информационното общество? Те според Мол се заключват в комуникационния тоталитаризъм, "който се проявява както върху Практическият свят, така и върху Епистемологичния. Обществото все повече и повече изпква като огромна система за обмяна на знаци, на пътища за пренасяне на съобщения и на бюра, за архиви и за документации, като система на малките енергии /Винер/, която определя по един абсолютен начин всички други обмени на Материя и Енергия. Тук именно е смисълът на това, което бе наречено информационна революция"²

Според А. Мол самите предмети в консумативното общество приемат, заедно с функционалната им стойност, поредица от комуникационни ценности: ценности на търговията, предизвикващи появата на комуникация между онези, които произвеждат предметите или ги продават, и тези, които ги купуват и ползват; ценности на знаци или носители на знаци /морфеми/, станали очевидни чрез дизайна и рекламната пропаганда; ценности на "съобщението в себе си" подобно на букета цветя. Теорията на вещите, посочва Мол, се превръща в теория на комуникацията.

Нашествието на средствата за масова информация и комуникация в живота на хората може да има и негативни последици. Някои страни с право се опасяват, че, оказвайки се в периферията на бурно развиващите се информационни процеси, ще се сблъскат с ред икономически, политически, културни, образователни и др. проблеми. Сред тях са проблемите за заетостта, за кризата на инвестициите, за възможността от манипулиране на информацията от управляващите, за невключване на цели групи от населението в "компютърното" общество като активни потребители на новите средства за комуникация. Неограниченият достъп до информацията и знанията чрез Мрежата дава основание на някои автори да изразят своите опасения и негативни оценки. Обезценяването на съществуващите културни традиции и ценности, неприемливият от някои политически режими свободен обмен на информацията, потапянето във виртуалния свят, което може да създаде и чувство за реалност на един свят, който го няма, са сред посочените опасности, които носи със себе си новата технология. Основателно е твърдението, което има място в научната книжнина, че както и всичко друго, информационното общество е несъвършено, а технологиите не са неутрални. Последствията от тяхното приложение зависи и от ценностните нагласи на обществото и от политическите решения.

В своята книга "Медиите и демокрацията" /1991/ Джон Кийн говори за опитите на редица западни демокрации със сила да принудят част от медиите да се подчиняват директно на техните желания. Така средствата за масова комуникация започват да играят определена политическа роля. Медиите се превръщат във важно средство за осигуряване на държавната публичност. В

² Мол Абрахам. Стената на комуникацията. "Проблеми на културата", 70/1995, с. 10.

Англия например държавата отделя годишно близо 200 млн. британски лири за самореклама. С различни ходове /рекламни компании за дейността на правителството, определени техники за медийно отразяване, които разчитат на неофициална информация, издаване на официални пресбюлетени/, управляващите се стремят да обвържат медиите с управлението на общественото мнение. Тенденциозно позитивното представяне на политически лидери чрез радио- и телевизионни интервюта е пример за рекламиране на държавната власт. "Политическите интервюта стават техники за политическо убеждаване и така се превръщат в завоалирана форма на партийно политическо предавания по радиото и телевизията"³.

Върху процеса на комуникация според Кийн значително влияние упражнява и военното дело. Воденето на военни действия разширява многократно обема и характеристиката на необходимата информация за вземане на решения. Специфична функция на специалните органи на сигурността е в сферата на тайната, станала обществен фактор при условията на реален военен конфликт. Самите разузнавателни институции в много държави се намесват в дейността на медиите, като определят по един или друг начин тяхното функциониране.

В този контекст е изказването на А. Тофлър, че в политиката проблемите за контрола над информацията, за защита правото на личен живот, за управляването на информационния поток стават все по-важни. Те според него придобиват дори глобален размер, когато отделни държави започнат борба за нов международен информационен ред. "Метаинформацията" се превръща в ключ за контрола над всяка сфера⁴.

Ако се обърнем към съвременните български условия, ще установим някои важни за обществото тенденции, свързани с въпроса за свободата на словото и на медиите, за тяхната по-голяма независимост от властта, решаването на който се оказва важен инструмент за демократизирането на социалните процеси. Трябва да се разбере трудността, съпровождаща създаването на необходимата свобода на словото у нас – "процес, който се нуждае от активни традиции на гражданско поведение, движени от грижата за обществения интерес в условията на пазарна конкуренция, гарантирана от държавата"⁵.

Смяната на авторитарната с демократичната медийна регулация след 1989-1990 г. даде основание да се заговори за такъв тип регулиране на медиите, което да бъде подчинено не на частни партийни и различни корпоративни интереси, а на общосоциалните интереси. Както посочва българският изследовател на медиите Елиезер Алфандари, проблемът на българската медийна реформа е в това, че преди да се осъществят промените в структурата не се постигна преосмисляне на функциите на медиите. Пропагандистко-агитационният се оказа основният тип връзки с аудиторията. Публичните интереси останаха без медийно покритие и причината за това се оказа създаденият медиен модел. И "тук е първото разминаване на България със световните медийни стандарти, според които държавата дава ход на

³ Кийн Джон. Медиите и демокрацията. С., 1999, с. 107.

⁴ Тофлър Алвин. Прогнози и предпоставки. С., 1992, с. 113.

⁵ Кийн Джон. Медиите и демокрацията. С., 1999, с. 49.

комерсиални медии, само след като е създадена и законово е гарантирала действието на публичните медии”⁶.

Самата идея за свобода на общуването предполага увеличаване на разнообразието в средствата за комуникация, за да се даде възможност на различните групи от граждани да се включат в комуникационни връзки. Разнородността от балансиращи медии е една от важните предпоставки за увеличаване възможностите за избор на различните индивиди и групи. Друго важно условие е да се осигури релевантност спрямо широката аудитория. Както и да се намерят пътища, за да могат отделните граждани открито да изразяват мненията си по различни въпроси, без да се страхуват, че няма да бъдат чути или че по някакъв начин ще бъдат санкционирани. Затова някои изследователи на масмедията у нас заговориха за необходимостта от либерализация и децентрализация на медиите, от разрушаване на държавния монопол върху националните медии, от дерегулация на все още съществуващата стара медийна структура, обслужваща интересите на управляващите. Постави се като важно условие за промяна в дейността на медиите осигуряването на равенство на възможностите за достъп до информацията, поддържане на по-малките, регионалните медии, в които на отделни граждани и малцинствени групи да се предостави възможност за публичен изказ.

За да бъдат постигнати някакви успехи в тази насока, публичните медии в България трябва да се развият в посока, която, противопоставяйки се на ограниченията на комерсиалните медии, ще гарантира свободата на изразяване и правото на достъп до информацията чрез законова защита. За това ще бъде необходима правна основа, която да гарантира на всеки, засегнат от некоректно или предизвикателно изявление, правото на отговор в медията, в която е направено подобно изявление. Особено важно е властите да предприемат законово регулиращи мерки, насочени както против абсолютното изкривяване на информацията, така и против монополистичните стремления за ограничаване на информацията и на достъпа до нея. Като важно средство за отпор срещу цензурата от страна на публичните медии е гарантирането на правна защита на "правото да се знае", на правото на информацията чрез национални закони. Трябва освен това да бъдат формирани първостепенни по важност изисквания към политиката, възлагащи определени задължения спрямо законодателството и изпълнителната власт /свобода на разпространение на информацията и защита на гражданите от тайно наблюдение и незаконно подслушване/. Единствено осъществяването на демократична медийна политика и медийна регламентация може да бъде гаранция за превръщането на масмедията в действителен посредник, изхождащ не от тяснопартийни и корпоративни интереси, а от потребностите и интересите на цялото общество.

В осъществяването на тези задачи публичните медии в България могат да бъдат подпомогнати и от новите микроелектронни технологии. Новите комуникационни и информационни технологии, които предполагат както глобализация и децентрализация, така и осигуряването на абсолютна достъпност /навсякъде и по всяко време/ на информационните връзки, са важно условие за развитието на нашата страна в духа на плурализма, предоставящ на човека широк спектър на избор.

Приложението на новите дигитални технологии в българското общество е път за промяна на начина на комуникация, възможност за внасяне на

⁶ Алфандари Елиезер. Медиите и властта. С., 2000, с. 139.

по-голяма свобода и отговорност в контактите между медиите и отделните граждани и групи от населението. Не случайно някои автори ги наричат потенциални разновидности на "демократичните техники" /Мъмфорт/. Въвеждането на новите дигитални технологии засилва тенденцията комуникацията да се възприема по-скоро като комплексни потоци от мнения, които протичат между аудиториите, отколкото като обмен на отделни абстрактни стоки, които могат да бъдат притежавани и контролирани от частни лица⁷.

Посредством новите информационно-комуникационни технологии се постига както децентрализация, така и увеличаване на диференцирания достъп до средствата за общуване и индивидуалното възприятие на разпространяваната информация от страна на избрана тясно определена аудитория. Развитието на новите медии, предимно на кабелната и сателитната телевизия, видеокасетите и компактдискете, както и обединяването на радиото и телевизията с телекомуникациите премахват ограниченията на комерсиалните медии, предпоставят равен и открит достъп до разнообразни източници на мнения за гражданите на българското общество. Ако вземем за пример кабелната телевизия, ще видим, че пропускателната способност на кабелните носители е 1000 пъти по-голяма от тази на обикновените кабелни системи, а това позволява увеличаване на броя на програмите, транслирани по кабелните телевизионни мрежи. С въвеждане на оптичния кабел бързината и броят на преносимите сигнали нараства многократно повече. Кабелната мрежа предлага осъществяването на голям брой услуги, а чрез телетекста на новите телевизионни приемници възможностите за информиране се увеличават многократно. С различните специализирани програми на кабелната телевизия човек има избор да включи канала, който го интересува.

В България се сформира и първата частна компания с междуградска свързаност – Cable Tel, алтернативна на мрежата на БТК. Тя залага на т.нар. Triple play: пренос на данни, глас и видео по високоскоростна интернет връзка. В услугата се включва телефония, ТВ програми, пренос на данни и Интернет достъп. Според новия кабелен оператор до началото на 2005 година ще бъде изградена и национална мрежа, годна за експлоатация. Важна стъпка в либерализацията на Телеком пазара у нас е новоприетият Закон за далекосъобщенията, основаващ се на европейските принципи и норми, залегнали в ЕС директивите от 2000 година. Сред плюсовете в новия закон се посочват: дефиниране на задълженията на операторите със значително въздействие /над 25%/; ясен механизъм за лицензионни такси за алтернативните телекоми; принципът за предоставяне на свободен достъп до услуги на всички граждани; определяне на задължения на регулиращия орган /КРС/.

Използването на различни спътникови средства в нашата страна може да осигури преминаването към мултимедийно обръщение на всевъзможна информация – изчислителна, акустична, оптична, изобразителна и т.н. А включването на все повече потребители в Интернет говори за притегателната сила, която има Мрежата. Няма друг комуникационен канал, който да е изграден без твърди константи. Потребителите нямат твърдо установени роли, те сами стават начинатели в комуникационната връзка и поставят начало на нова. Биват привлечени с непосредствеността на връзката, със сменяемостта на комуникационните роли, с автономността си, с липсата на посредници, с

⁷ Кийн Джон. Медиите и демокрацията, с. 10.

възможността за осъществяване на обратна активна връзка. Това обуславя и свободата на общуване, на избора, което прави Интернет комуникацията все по-търсена в сравнение с традиционните медии – радио, телевизия, печат. Потребителите на Интернет са съсредоточени в София и големите градове, отличават се с висока социална мобилност и доходи над средните за страната. По данни на GfK – Bulgaria от февруари 2001 година потребителите надхвърлят 600 000 души /10 % от населението на възраст 15 и повече години/.

Подкрепен от новите комуникационно-информационни технологии, публичният модел на комуникация в България, противопоставяйки се на всякакви опити за манипулиране на гражданите, може да доведе до подобряване и укрепване на културата в свободата на общуване. Стремешът да се правят качествени програми, адресирани към диференцирани аудитории, е пътят, по който създателите на медийни продукти могат да внесат разнообразие в жанровете с използване на най-различни средства и форми на изразяване. А това допринася на свой ред за увеличаване на интелектуалната култура на гражданите, на тяхната способност не само да избират, но и да контролират, да критикуват, тълкуват и обясняват, да правят преценките си и да дават мненията си открито. Такъв публичен модел на медиите може да съдейства за подобряване качеството на човешкия живот в България.

Neue Technologien, neue Kommunikationsmöglichkeiten

Resümee

Heute haben die Globalorganisation der Elektronik und die neuen Technologien den Kommunikationssystemen die dominierende Rolle der sozial - kulturellen Dynamik des Planeten zugewiesen. Die Informationsgesellschaft wird Realität. Der unbegrenzte Zugriff zur Information und zu den Kenntnissen durch das Netz veranlassen die Autoren, ihre Befürchtungen und negative Einschätzungen auszudrücken. Die Behauptung, dass die Informationsgesellschaft nicht vollkommen ist und die Technologien nicht neutral sind, ist begründet. Die Folgen derer Anwendung hängt von den Werten der Gesellschaft und von den politischen Entscheidungen ab.

Unter den gegenwärtigen bulgarischen Bedingungen wird das Problem der Wort- und Medienfreiheit aktuell, sowie ihre grössere Unabhängigkeit von der Macht. Die Lösung des Problems erwies sich als ein wichtiges Werkzeug für die Demokratisierung der Sozialprozesse. Es entsteht die Notwendigkeit solcher Regelung der Medien, die die allgemein sozialen Interessen verteidigen wird.

Die Umwandlung der Medien zu einem realen Vermittler der Verteidigung der Bedürfnisse und Interessen des gesamten Sozialen kann von den neuen Kommunikation - und Informationstechnologien unterstützt werden. Die Entwicklung der neuen Medien, Kabel - und SatellitenTV, Videokassetten und CD's, die Vereinigung des Radios und Fernsehens mit den Telekommunikationen beseitigen die Einschränkungen der kommerziellen Medien. Sie stellen den gleichen und offenen Zugriff zu den unterschiedlichen Meinungsquellen für die Bürger der bulgarischen Gesellschaft bereit. Das öffentliche Modell der Kommunikationen in Bulgarien kann zur Verbesserung des menschlichen Lebens führen, indem es der Manipulation der Bürger widersteht.